

МЕЖІ ЗДІЙСНЕННЯ СУБ'ЄКТИВНИХ АВТОРСЬКИХ ПРАВ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИМИ ПРАЦІВНИКАМИ ВНЗ

Юлія Єпіфанова,
*викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна*

Здійснення суб'єктивних авторських прав науково-педагогічних працівників ВНЗ — це поведінка науково-педагогічного працівника ВНЗ, спрямована на реалізацію особистих немайнових та майнових авторських прав у будь-якій незабороненій законом формі, з метою досягнення відповідного наукового результату. Тож забезпечення державою свободи поведінки правомочної особи не може бути безмежним. На думку В.П. Грибанова, будь-яке суб'єктивне право, що є мірою можливої поведінки правомочної особи, має певні межі як за своїм змістом, так і за характером його здійснення [1, с. 22]. Такі межі є невід'ємною властивістю будь-якого суб'єктивного права, у разі відсутності таких меж право може перетворитися у свавілля та перестає бути правом [1, с. 22]. Встановлення відповідних меж обумовлене не тільки необхідністю реального здійснення суб'єктивних прав правомочної особи, а також спрямовано на правовий захист інтересів суспільства в цілому, прав та інтересів окремих суб'єктів.

Питання співвідношення меж та обмежень у науковій літературі є актуальним. Так, М.О. Стефанчук з метою недопущення помилкового

правозастосування, пропонує чітко диференціювати поняття “межі” та “обмеження”. На його погляд під поняттям “межі права” слід розуміти можливості, які особа здатна набути для себе в зв'язку з юридичним закріпленням її прав, під поняттям “межі здійснення суб'єктивних цивільних прав” слід розуміти передбачені актами цивільного законодавства чи правочином способи, якими правомочна особа, може набути ті можливості, що містяться в юридичному закріпленні цих прав, під “обмеженням здійснення суб'єктивних цивільних прав” слід розуміти як поведінку іншої особи, так і дії відповідних органів, що наділені владними повноваженнями, яка спрямована на унеможливлення здійснення особами своїх суб'єктивних прав повною мірою [2, с. 10-11]. Його позицію підтримує Є.О. Мічурін, який вважає, що ототожнювати категорії “меж” та “обмежень” щодо майнових прав фізичних осіб є неприйнятним у сучасній юриспруденції, оскільки мова йде про неоднакові категорії [9, с. 134]. На його погляд, межі права є певним внутрішнім колом відносин, що можуть бути окреслені через дію обмежень, і залежать від їх встановлення, зняття чи відсутності [9, с. 138]. Слід за-

АВТОРСЬКЕ ПРАВО

значити, що межі здійснення суб'єктивних цивільних прав носять об'єктивний характер та встановлюють можливі варіанти поведінки. Що ж до обмежень, то їм притаманні суб'єктивні ознаки та спрямованість на звуження чи виключення окремих правомочностей суб'єкта. Межі здійснення відповідного суб'єктивного права можуть бути обумовлені використанням певного способу його реалізації, використанням відповідних способів самозахисту, зверненням до уповноважених органів за захистом свого порушеного права тощо [3, с. 425, с. 8].

Межі здійснення суб'єктивного права можуть бути пов'язані з особливостями правового становища учасників цивільних правовідносин. Так, при здійсненні суб'єктивних авторських прав науково-педагогічного працівника ВНЗ враховується рівень його професійної діяльності, освіти, науковий стаж, організаційські здібності, наукові досягнення, рівень ораторського мистецтва тощо. Відповідно до п.1 ст.48 Закону України "Про вищу освіту" [14] посади науково-педагогічних працівників можуть обіймати особи з повною вищою освітою, які пройшли спеціальну педагогічну підготовку. Стаття 39 Закону передбачає умови, необхідні для обрання на посаду керівника вищого навчального закладу, до яких відносяться: громадянство України, вільне володіння українською мовою, вчене звання професора, науковий ступінь доктора наук чи кандидата наук і стаж науково-педагогічної діяльності не менше, ніж 10 років.

Наказ Міністерства освіти і науки України від 24.12.2002 "Про затвердження Положення про обрання та прийняття на роботу науково-пе-

дагогічних працівників вищих навчальних закладів третього і четвертого рівнів акредитації" [16] визначає порядок обрання за конкурсом осіб на вакантні посади науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів третього і четвертого рівнів акредитації, а саме: завідувачих кафедрами, професорів, доцентів, старших викладачів, викладачів, асистентів. На посади науково-педагогічних працівників обираються, як правило, особи, які мають наукові ступені або вчені звання, а також випускники магістратури, аспірантури та докторантури. Заяви про участь у конкурсі мають право подавати особи, які мають повну вищу освіту і за своїми професійно-кваліфікаційними якостями відповідають вимогам, установленим до науково-педагогічних працівників Законами України "Про освіту", "Про вищу освіту" [15], та умовам оголошеного конкурсу.

Крім цього, здійснення суб'єктивного права науково-педагогічних працівників ВНЗ, може бути обумовлено певними часовими межами. По-перше, здійснення суб'єктивних авторських прав, залежить від строку дії трудового договору (контракту). По-друге, здійснення певного наукового творчого завдання може бути обумовлено строком дії авторського договору, який укладається між науково-педагогічним працівником та ВНЗ. По-третє, початок, етапи та закінчення наукових робіт науково-педагогічних працівників визначається їх індивідуальним планом. Також окремі види діяльності, передбачені індивідуальним планом науково-педагогічного працівника, можуть здійснюватися у межах навчального або календарного року, семестру, триместру.

Іншою, не менш важливою межею здійснення суб'єктивних авторських прав, виступають інтереси інших осіб та інтереси суспільства і держави в цілому. Конституція України, зокрема у розділі II, що присвячений правам, свободам та обов'язкам людини та громадянина, встановлює вимоги гуманності та моральності до людської діяльності. “Творчість, яка суперечить цим принципам, спрямована на руйнування людського життя і здоров'я, довкілля, всього доброго, справедливого та прекрасного, не може захищатися” [4, с. 52]. Інші вимоги передбачені ЦК України та іншими нормативно-правовими актами.

Відповідно до ч. 2 ст. 442 ЦК України, твір не може бути опублікований, якщо він порушує права людини на таємницю її особистого та сімейного життя, завдає шкоди громадському порядку, здоров'ю та моральності населення. Дія цієї норми розповсюджується на всі види творів незалежно від їх жанру, мети, форми вираження тощо. Відповідно до ст. 5 Закону України “Про наукову та науково-технічну діяльність” [14] вчений має право обирати форми, напрями та засоби наукової і науково-технічної діяльності відповідно до своїх інтересів, творчих можливостей та загальнолюдських цінностей. Отже, межі здійснення наукової діяльності визначаються, з одного боку, інтересом науково-педагогічного працівника та його творчими можливостями, з іншого — інтересами суспільства та держави. Проте визначення моральних засад суспільства відповідними межами здійснення суб'єктивних цивільних прав, піддається критиці з боку деяких науковців. Так, зокрема на погляд М.О. Стефанчука,

визнання моральних засад суспільства межами здійснення суб'єктивних цивільних прав є недоцільним на законодавчому рівні у зв'язку з їх нестійким характером, невизначеністю у відповідних нормативно-правових актах та відсутністю єдиного критерію розуміння моральних засад [2, с. 12].

Ми не можемо повністю погодитись з вказаною позицією, оскільки вірно те, що єдиного для всіх правильного розуміння моралі та моральних вчинків немає, проте, все ж таки позитивне закріплення моралі знаходить своє вираження у таких правах особи, як право на честь та гідність, справедливість та добросовісність. У разі виникнення спору щодо захисту цих прав, рішення приймає суд, яке, відповідно до ст. 212 ЦПК [12], залежить від його внутрішнього переконання, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів.

Поєднання інтересів автора з інтересами суспільства є запорукою стабільності та творчого прогресу у державі. Безумовно, автор є головною фігурою у процесі творчості, і саме він, як ніхто інший зацікавлений у ефективній охороні своїх суб'єктивних авторських прав. Однак, автор не єдина особа, яка має інтерес до твору, не менш значущим суб'єктом є суспільство, яке безпосередньо зацікавлене як у доступі до творчих здобутків автора, так і у ефективній та своєчасній охороні авторського права. Роль суспільства дуже вагома, оскільки, з одного боку, воно виступає як “споживач” та “суддя” результатів творчої діяльності, тим самим здійснює вплив на самого творця, спонукаючи його до

АВТОРСЬКЕ ПРАВО

створення нових, якісних та необхідних для суспільства творів. З іншого боку, вплив твору на суспільство може бути надто сильним, що призведе до несподіваних наслідків.

В.А. Рассудовський, підкреслюючи значення творів науки для розвитку суспільства, зазначав, що авторське право набуває широкого змісту тоді, коли автор реалізує своє суб'єктивне право шляхом використання твору, особливо якщо використання твору науки здійснюється не тільки в інтересах автора, а й в інтересах суспільства [5, с. 2-5].

Крім інтересів суспільства та держави, здійснення суб'єктивних авторських прав науково-педагогічних працівників може бути обумовлено інтересами окремих суб'єктів, зокрема інтересами відповідного вищого навчального закладу, який зацікавлений у збереженні прав на об'єкт інтелектуальної діяльності, створений у ВНЗ, та в особі керівника ВНЗ спроможений визначати порядок, строки, способи здійснення суб'єктивних авторських прав на науковий твір.

Межі здійснення цивільних прав визначаються також і способом їх здійснення. Так, відповідно до ст. 427 ЦК України, майнові права інтелектуальної власності можуть бути передані за законом повністю або частково іншій особі. Стаття 33 Закону України "Про авторське право та суміжні права" [13] конкретизує це право особи, визначаючи можливість передання прав на використання твору на підставі договору, що укладається у письмовій формі.

Також, межі здійснення суб'єктивного цивільного права визначаються характером та межами наданих суб'єкту засобів примусового

здійснення та захисту належних йому прав. Порушення меж суб'єктивного права при його здійсненні іноді вважають зловживанням правом. Існує позиція про недоцільність використання терміна "зловживання правом" з огляду на те, що особа, яка здійснює своє право, не може завдати шкоди іншим особам. Отже, на погляд прихильників цієї точки зору, дії, які можна розцінювати як зловживання правом, виходять за межі його здійснення. Так, зокрема М.М. Агарков вважав, що здійснення права не може бути протиправним, а отже, зловживання правом завжди відбувається за його межами [3, с. 427].

На думку інших авторів, існування терміна "зловживання правом" теоретично виправдано, оскільки уповноважена особа, маючи суб'єктивне право і спираючись на нього, виходить за межі дозволеної поведінки — зловживає своїм правом. Не маючи суб'єктивного права, неможливо ним зловживати [6, с. 256]. На погляд М.Й. Бару, термін "зловживання правом" має право на існування та виражає такі відносини, де уповноважений суб'єкт допускає недозволене використання свого права, але зовні завжди спирається на суб'єктивне право [7, с. 118].

Відповідно до іншої правової позиції, якщо існує право, отже, існує і зловживання ним у тій чи іншій формі [8, с. 166]. З точки зору В.П. Грибанова, зловживання правом лише тоді має місце, коли відбувається використання суб'єктивного права "во зло". Можливість використання суб'єктивного права "во зло", він пояснював наявністю двох складових поведінки людини: суб'єктивного моменту, тобто розуміння власної поведінки, та об'єктивного

моменту власне самої поведінки. Отже, про зловживання правом можна говорити лише тоді, коли суб'єкт має відповідне суб'єктивне право. У тому випадку, коли особа вчиняє певні дії за відсутності в неї відповідного суб'єктивного права, говорити про зловживання правом не можна. Такі дії можуть бути правопорушенням, якщо вони суперечать нормам закону, або правомірними, якщо вчиняються для захисту охоронюваного законом інтересу, проте, не зловживанням суб'єктивним правом. На погляд В.П. Грибанова, проблема зловживання правом пов'язана не з суб'єктивним правом та його змістом, а саме з процесом його реалізації, з його здійсненням [1, с. 43]. Підтримуючи позицію В.П. Грибанова, М.О. Стефанчук визначає поняття “зловживання правом” — як передбачену нормами права поведінку правомочної особи щодо здійсненню свого суб'єктивного права, якою може бути завдано шкоди іншим особам [2, с. 12].

Виходячи зі змісту ст. 13 ЦК України, можна дійти висновку, що під зловживанням правом слід розуміти не тільки дії, вчинені особою під час реалізації свого суб'єктивного права з винятковим наміром завдати шкоди іншій особі. Дії, вчинені особою під час реалізації свого суб'єктивного права з правомірними намірами, в тому числі без наміру завдати шкоди іншій особі, також слід розглядати як заборонене законодавством зловживання правом [10, с. 24]. Зловживання правом можливе як у формі активних дій, так і у пасивній поведінці. Так, у випадку, якщо науково-педагогічний працівник несвоєчасно передає твір замовнику, можна говорити про зловживання правом у пасивній

формі, оскільки в даному випадку діям науково-педагогічного працівника притаманні такі ознаки як: наявність реальної можливості здійснення свого суб'єктивного права, здійснення його за власним волевиявленням, утримання від предання твору у відповідний строк та заподіяння шкоди замовникові. Причому в даному випадку у особи були відсутні наміри завдати шкоду іншій особі. В іншому випадку, наприклад, коли науково-педагогічний працівник здійснює своє право на створення відповідного наукового твору, та свідомо використовує певну наукову працю без зазначення імені автора. У цьому разі можна говорити про активну форму зловживання правом з наміром завдати шкоди. Уповноважена особа може здійснювати свої права шляхом вчинення дій, які визначаються змістом суб'єктивного права як забезпеченого законом ступеня можливої поведінки цієї особи. У разі порушення особою норм чинного законодавства, при здійсненні своїх суб'єктивних прав, суд може зобов'язати її припинити зловживання своїми правами, а також застосувати інші наслідки, встановлені у ст. 16 ЦК України та іншими нормативно-правовими актами.

Отже, здійснення суб'єктивних авторських прав науково-педагогічних працівників обумовлено певними межами: індивідуалізація та правособ'єктність науково-педагогічного працівника (рівень професійної діяльності, освіти, науковий стаж, організаторські здібності, наукові досягнення, рівень ораторського мистецтва та інші); часові межі; способи здійснення суб'єктивних авторських прав; інтереси інших осіб, інтереси суспільства та держави в цілому. ♦

АВТОРСЬКЕ ПРАВО

Список використаних джерел:

1. Грибанов В. П. *Осуществление и защита гражданских прав.* — М.: “Статут”, 2000. — 411 с. (Классика российской цивилистики).
2. Стефанчук М.О. *Межі здійснення суб’єктивних цивільних прав: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук 12.00.03 / Інститут держави та права ім. В.М. Корецького НАН України.* — К., — 2006. — 20 с.
3. Агарков М.М. *Проблема злоупотребления правом в советском гражданском праве “Известия АН СССР”, отделение экономики и права, 1946, №6, 425с.; Рясенцев В.А. Условия и юридические последствия отказ в защите гражданских прав. “Советская юстиция”, 1962, № 9. — 8 с.*
4. Шишка Р.Б. *Охорона права інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект: Монографія.* — Х: Вид-во Нац. ун-ту внутр.справ, 2002. — 368 с.
5. Рассудовский В. *Правовая охрана авторства и приоритета в науке. Сообщение на заседании секции №3. “Хоз расчет и эконом. стимулирование научных и техн. исследований” на научном симпозиуме по проблеме “Управлени, планирование и организация научных и технических исследований” — М. 1968. — с 12. — С. 4-5.*
6. *Цивільне право України: підручник: У 2 т. / Борисова В. І. (кер. авт. кол.), Баранова Л.М., Жилінкова І.В. та ін.; За заг. ред. В І. Борисової, І.В. Спасібо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького.* — К.: Юрінком Інтер, 2004. — Т. 1. — 480 с.
7. Бару М.И. *О ст. 1 Гражданского кодекса. “Советское государство и право”, 1958, №12. —118 с.*
8. Мойсей А., Сибов Л. *Злоупотребление правом интеллектуальной собственности. Материалы 13 Международной научно-практической конференции “Актуальные проблемы интеллектуальной собственности”, Ялта, 1-5 сентября 2008. — С. 166-168.*
9. Мічурін Є.О. *Обмеження майнових прав фізичних осіб (теоретико-правовий аспект): монографія.* — Х.: Юр. світ, НДІ Приватного права та підприємництва АПрН України, 2008. — 484 с.
10. *Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар / За ред. Розробників проекту Цивільного кодексу України.* — К.: Істина. — 928 с.
11. *Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. №435-IV // Відомості Верховної Ради України.* — 2003. — №40. — Ст. 356.
12. *Цивільно-процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради.* — 2004. — №40-41, 42. — Ст. 492.
13. *Про авторське право та суміжні права: Закон України // Відомості Верховної Ради України.* — 1994. — № 10. — Ст. 62.
14. *Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України №1977-XII від 13 грудня 1991 року // Відомості Верховної Ради України.* — 1992. — №12. — Ст. 165.
15. *Про вищу освіту: Закон України від 17 січня 2002 року №2984-III // Відомості Верховної Ради України.* — 2002. — №20. — Ст. 134.
16. *Про затвердження Положення про обрання та прийняття на роботу науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів третього і четвертого рівнів акредитації. Офіційний вісник України від 01.08.2003 — 2003 р., №29, стор. 531, стаття 1515, код акта 25830/2003.*